

ERNEST LLUCH
i la Fundació Rafael
Campalans

ERNEST LLUCH i la Fundació Rafael Campalans

FUNDACIÓ RAFAEL CAMPALANS

Editorial Mediterrània

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels titulars del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: desembre de 2000

© d'aquesta edició: Fundació Rafael Campalans
Via Laietana, 38 pral.
08003 Barcelona
Tel. 93 319 54 12 – Fax 93 319 98 44
fundacio@fundaciocampalans.com

Producció editorial: Editorial Mediterrània, S.L.
Guillem Tell, 15, entl. 1r
08006 Barcelona
Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10
edit.med@retemail.es

Disseny gràfic: Toni Viaplana
Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 84-8334-231-6
DL: B-52.519-2000

Impress a Romanyà-Valls, Capellades (Anoia)
Impress a Catalunya - *Printed in Catalonia*

Índex

Al lector	7
Manuscrit d'Ernest Lluch	10-11
Taula rodona: La creació d'ocupació i el repartiment del treball	13
Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980	23
La Tercera Via Econòmica	49

Al lector

La Fundació Rafael Campalans mai no hagués volgut editar aquests papers d'Ernest Lluch en circumstàncies tan tràgiques. Pensem, però, que el millor tribut que podem retre a la seva memòria és no deixar-nos aclaparar pels esdeveniments i seguir treballant; com l'Ernest hagués volgut que féssim, n'estem segurs. És per això que ens ha semblat que la millor manera d'assolir ambdós objectius, honorar el seu record i tirar endavant malgrat tot, era fer un seguiment, amb la urgència que el nostre deure ens reclama, de les petjades de la seva vinculació amb la Fundació.

Ernest Lluch era membre del Patronat de la Fundació des de l'any 1995. Encara és viva entre nosaltres la seva intervenció en la penúltima reunió. Aquell dia va suggerir-nos, amb la seva vivor habitual, nous camins per poder accelerar el tractament de la documentació, cada

vegada més ingent, dipositada en el nostre Arxiu Històric. No oblidarem les seves recomanacions, fruit de la seva llarga experiència d'historiador i d'erudit de raça, acostumat a la recerca pacient de fonts documentals en arxius i biblioteques.

De la seva col·laboració en diferents activitats de la Fundació, hem seleccionat quatre testimonis escrits que reproduïm en aquesta publicació en memòria seva.

El primer text és la transcripció de la seva intervenció en un seminari sobre economia i ocupació, celebrat l'any 1996, i que posteriorment va recollir la revista *Debat*. El segon text, una anàlisi de la transició econòmica a Espanya, fou publicat també l'any 1996 en uns *Papers de la Fundació*. El tercer document és un text ben recent, publicat el maig de 2000 en la col·lecció *Tria*, en el qual Lluç dóna una ullada a les propostes econòmiques de la «tercera via». Tots tres documents són un clar exponent del seu estil, sempre atent a la dada concreta sobre la qual fonamentar les seves afirmacions i sempre lluny de les abstraccions ideològiques.

El quart text seleccionat té un especial valor afegit, sentimental, per a la Fundació i creiem

que per a tots els socialistes. Es tracta d'un manuscrit, datat l'any 1999 i que forma part del fons documental de l'Arxiu de la Fundació, en el qual Ernest Lluch fa una síntesi personal de la seva visió del socialisme. No ens pertoca a nosaltres glossar-la. És un llegat que s'explica tot sol i que, de ben segur, arribarà al cor del lector.

En el buit ominós de la seva desaparició restaran per sempre més les col·laboracions compromeses per Ernest Lluch amb nous projectes de la Fundació, com la seva contribució al segon número de *FRC*, la nostra recent estrenada revista. Resta, però, ben present en tots nosaltres l'exigència del seu exemple i de la seva regla de conducta, el kantià «sapere aude», amb què va encapçalar un dels seus llibres.

Fundació Rafael Campalans
Desembre 2000

El socialisme és portar la màxima llibertat, la màxima igualtat i la màxima fraternitat possibles a les persones que viuen en societat. Per assolir-ho no n'hi ha prou amb polítiques públiques, sinó que també cal que la moral i l'ètica de les persones canviï paral·lelament. Hem de canviar les coses però hem de canviar les persones. Penso que hem de fer nostres els valors del cristianisme primitiu i del cristianisme humanista. Hem d'incorporar el valor de la companyonia dels treballadors a la feina i a la seva organització autònoma. L'ètica del treball i de la feina ben feta ens ha de vertebrar. Col·lectivament hem de maldar per a que els flagells i causes de desigualtat desapareguin: la por a la malaltia sense assistència, la vellesa sense recursos, el no poder estudiar si es tenen condicions i ganes. Volem també que la formació de les persones ens permetin de fruit del lleure d'una manera creativa i enriquidora. Hem de fer això estenent la nostra mirada prop de nosaltres però mirant a tot el planeta que volem conservar i on la immensa majoria visquin en condicions i en una llibertat que és un fi en si mateixa.

Ernest Lluch i Martin
Dos de gener de 1999

Nota: transcripció del document manuscrit de l'Arxiu Històric del Socialisme Català de la Fundació Rafael Campalans.

El socialisme és portar la màxima llibertat, la màxima igualtat i la màxima fraternitat possibles a les persones que vivim en societat. Per assolir-ho hem de treballar amb polítiques públiques, però també cal que la moral i l'ètica de les persones canviï paral·lelament. Hem de canviar les coses però hem de canviar les persones. Bona que hem de fer nostres els valors del cristianisme primitiu i del cristianisme humanista. Hem d'incorporar els valors de la companyonia dels treballadors a la feina i a la seva organització autònoma. L'ètica del treball i de la feina ben feta ens ha de dirigir. Col·lectivament hem de treballar per a que els flagells i causes de desigualtat desapareguin i la por a la malaltia sense assistència, la vellesa sense recursos, el no poder estudiar si es tenen condicions i gana. Volem també que la formació de les persones ens permetin de fruita del plaer d'una manera creativa i enriquidora. Hem de fer això estovent la nostra mirada prop de nosaltres però mirant a tot el planeta que volem conservar i on la immensa majoria viu en condicions i en una llibertat que és una fi en si mateixa.

Ernst Bloch i Martin

des de gener de 1999

Jornades economia i ocupació. Idees per avançar

Barcelona, 12 i 13 de juliol de 1996

Transcripció de les diferents intervencions
a la revista *Debat*, núm. 21

Fundació Rafael Campalans
Desembre de 1996

Idees per avançar: economia i ocupació

Taula rodona: La creació d'ocupació
i el repartiment del treball

Intervenció d'Ernest Lluch

Sempre he seguit Nicolás Redondo amb atenció perquè fa unes preguntes molt elementals i, de vegades, de les coses elementals se'n treuen idees. Hi va haver una època en què ell, no sé si ho recordeu, deia: «No sé qué es la competitividad». Jo alguna vegada li vaig dir: «És ben senzill això. És el fet que quan tu vols vendre una cosa fora, a la gent li interessi i te la compri; i la competitivitat dels altres és que tu compris fora, perquè les coses que fabriquen t'interessin més, ja sigui pel preu, per la qualitat, etc.».

Aleshores, si nosaltres mirem, en aquests moments, la nostra economia dintre del món, d'entrada hem de constatar el que ha dit en Josep M. Rañé, és a dir, que n'hi ha uns que viuen millor i uns altres que viuen pitjor. Però això només és un prerequisit. A qui comprem els espanyols o els catalans? Comprem molt

poc als països que tenen salaris barats, no arriba al 18% del que comprem. Comprem, fonamentalment, als països que tenen salaris més alts que els nostres i amb més societat del benestar que la nostra. Per tant, això vol dir que els salaris, o el benestar, segur que tenen una importància, però aquesta no és decisiva.

D'altra banda, si mirem el mercat internacional, la capacitat exportadora dels països que tenen salaris més alts i més societat del benestar és la que augmenta més ràpidament. Aleshores, de què depèn la competitivitat? De molts factors. Explicaré el factor que algunes teories indiquen, encara que estan poc difoses a Espanya pel pes dels economistes de la ortodòxia. El que és més significatiu, és a dir, la variable crucial per entendre l'evolució del comerç internacional, de la competitivitat i del creixement en els últims cinquanta anys, és la capacitat d'introduir innovacions als productes, tècniques de disseny, de manera de vendre, de colorines, etc. Aquesta és la variable primera, no és que n'hi hagi d'altres, aquesta és la primera. Quan es diu això, vol dir que l'educació no és una variable fonamental, sinó una influència indirecta. La variable fonamental és la capacitat d'introduir innovacions en els productes.

La gent ha d'estar preparada educativament amb antelació, sí, però aleshores quan et vas acostant a aquest terreny de la competitivitat cal concretar algunes coses. Primera, l'ensenyament que més influeix és el que té característiques aplicades. Això contrasta amb la nostra realitat. A Catalunya, per exemple, tenim vuit universitats, és possible que en tinguem nou, i només n'hi ha una de politècnica. A Espanya, en tenim 54 i només tres de politècniques. És un petit indici d'una cosa que no va en el sentit aquest que es diu.

En segon lloc, en la investigació hem progressat molt en la investigació bàsica i molt poc en la investigació aplicada. I en la investigació bàsica, com que normalment la finança l'Estat o les administracions públiques, la gent que ens dediquem a la universitat, quan ens donen diners per investigar, en principi ens agrada fer-ho en investigació bàsica, com més teòrica possible, perquè ens fa quedar bé davant dels companys. Haver desenvolupat un nou teorema matemàtic dóna prestigi; en canvi, haver trobat un color diferent no és una qüestió que al món universitari espanyol et faci guanyar oposicions, que és la manera, diríem, de situar-se a la vida. Per tant, aquí tenim un problema. Aquest és, penso, que el finançament pú-

blic ha augmentat molt, però si no hi ha investigació aplicada no podrem avançar més, i la investigació aplicada només augmenta més ràpidament si hi ha finançament privat.

Dit això, vull dir a continuació una cosa que sembla contrària a aquesta. Al Japó, de la investigació provenen només el 34% de les innovacions, és a dir, la gent que es dedica a la investigació a la universitat, en instituts d'investigació o com a investigadors en les pròpies grans empreses, tenen el 34%. El 66% de les innovacions provenen de la gent que treballa a l'empresa, dels enginyers que tenen l'empresa i proposen millores, dels caps de vendes, dels treballadors. Per exemple, el cas de la Boeing, que es va fer famós, d'aquella noia que treballava d'hostessa en un avió i es va inventar una nova porta, que és la que ara porten totes les marques d'avions. És a dir, obrir l'empresa a la innovació del personal que hi treballa. Això, al Japó, és el 66%, però a Estats Units, el 55%, i això planteja un altre tema.

Penso que, en general, quan un llegeix una declaració de la CEOE, que ja ha citat el meu company d'escola, Agustí Contijoch i Mestre, estigueu segurs que no parlarà del que passa a

les empreses. En canvi, hi haurà grans declaracions genèriques de macropolítica. Dels sindicats és dir una mica el mateix, perquè del sindicalisme d'empresa no se'n parla. Aleshores, podem valorar les innovacions de l'investigador aplicat, el 66% i el 50% als Estats Units i al Japó, respectivament, la part majoritària, i en països més endarrerits aquest 66% augmenta. És un 66% només dels que treballen a dintre de l'empresa i, per tant, depèn del clima de l'empresa i de la seva estabilitat. Als Estats Units ara està de moda citar dos treballs que han sortit, en els quals es demostra que quan aquestes innovacions es donen a les empreses, aquestes van bé. De les deu empreses que han crescut més ràpidament als Estats Units, en nou tots els llocs de treball són estables, perquè només amb l'estabilitat la gent s'esforça per saber-ne molt i per imposar coses. Però és una visió d'estabilitat en el lloc de treball no d'una manera jurídica o estàtica, sinó dinàmica.

Així doncs, les coses que he volgut dir fins ara són, sobretot, que l'ensenyament polític i el tècnic en general, són fonamentals. En segon lloc, la major part de les innovacions es fan en el si de l'empresa i, per tant, tractar d'aquesta és bàsic.

Cal recordar que les dificultats perquè Catalunya assegurí una plena ocupació són, d'una banda, històriques. Els catalans sempre expliquem que a Catalunya hem fet la Revolució Industrial. En canvi, això contrasta amb el fet que quan volem plorar escoltem cinc o sis cançons. Una és *Rosa d'abril*, una altra és *El cant dels ocells* i la tercera, que fa plorar més, és *L'emigrant*: «Dolça Catalunya, pàtria del meu cor, quan de tu s'allunya, d'enyorança es mor». Això vol dir que s'ha fet popular perquè quan vam fer la Revolució Industrial no érem ben capaços de donar lloc de treball als catalans que volien treballar a Catalunya, els quals van haver de marxar, sobretot a Amèrica, en quantitats enormes. Per tant, tenim un dèficit estructural. Nosaltres, per no ser com diu en Josep M. Rañé, que pel que he vist no vol ser sandvitx, no ho hem de ser entre els que tenen salaris més baixos i entre els que els tenen més alts, i per això quedem suprimits. La solució, penso que bàsicament és polítècnica, ensenyament tècnic i treballar molt en el si de l'empresa per a millorar-la.

Això de créixer és bo. Si creixem haurem posat les bases per finançar la societat del benestar. No conec cap economista, Adolfo Giménez això ho explica sempre, que no sàpiga que

si som capaços de créixer al 2,5 o 3% no hi ha crisi de l'Estat del Benestar. El problema és si creixem suficientment i el fet de créixer. N'hi ha prou amb créixer? No, es tracta de créixer i de tenir voluntat de repartir, de distribuir el que es creix, perquè sinó passa el que succeeix als Estats Units, on en aquests moments hi ha trenta-vuit milions nou-cents mil persones que no tenen ni sanitat pública ni privada. Per tant, amb créixer no n'hi ha prou, com deia bé en Marcos Peña quan afirmava que només creixent el problema de l'ocupació tampoc queda solucionat, però són condicions necessàries. Aleshores, els llocs de treball estables no es fan amb voluntats ni amb convenis, sinó sobretot quan es desenvolupa una dinàmica a les empreses i a l'economia que és capaç de ficar-se al mercat internacional d'acord amb les innovacions que et fan obrir pas.

Això exigeix, naturalment, que ens cal posar l'èmfasi en punts de vista bastant diferents dels que hem considerat fins ara. Des que estem a la universitat, amb les politècniques, la formació professional he de dir que hi ha llocs on funciona meravellosament, però quan funciona molt bé no ens n'assabentem. Recomano a qui ho vulgui que vagi a veure les dues escoles de formació professional que funcionen a Olot, que

són dos casos magnífics. El problema de la democràcia de l'empresa és fonamental perquè els treballadors aportin innovacions, i així és com es pot créixer i avançar. Amb créixer, i només amb créixer, no n'hi ha prou si no hi ha l'empenta política per redistribuir-hi nous models d'ocupació.

Per acabar, vull dir només una cosa: sóc d'un estrany grup optimista que creu que la relació entre creixement i ocupació ha millorat en els últims dos anys o dos anys i mig, i alguna cosa ha canviat. En aquest grupet no hi vaig sol. Paul Volker, que va manar al Sistema de Reserva Federal, pensa el mateix; Hans Tietmayer, que presideix el Bundesbank, creu el mateix; Edmond Malinvaud creu el mateix, que potser tenim una relació de creixement d'ocupació més favorable que en el passat, per raons que ara no detallaré. I això era el que em semblava que podia aportar.

Papers de la Fundació, núm. 79/96

Fundació Rafael Campalans

Febrer de 1996

Transición económica y transición política:
la anomalía 1978-1980

Ernest Lluch

La transición política estuvo profundamente marcada por el recuerdo de los errores y de las adversas circunstancias de la II República Española. Los «cuarenta» años transcurridos eran un período de tiempo suficiente para recordar y para atemperar lo sucedido de una manera vivida y vívida. La experiencia personal propia o de la generación inmediatamente anterior se unía a la amplia lectura de algunos libros fundamentales. Un paso del tiempo que había decantado unos cuantos factores negativos y claves.

Uno de los factores que había atraído menos atención de los estudiosos pero profundamente entre la gente, fue el impacto desfavorable de la crisis de 1929 en la andadura del gran precedente republicano. La llegada tardía del octubre negro nuevayorkino había sido analizada con un mínimo comfortable. Así se había

detectado la consecuencia social desfavorable de un retorno considerable de emigrantes. La caída de la producción industrial o el debilitamiento de nuestros escasos y por ello cruciales sectores exportadores eran suficientemente conocidos para que se reavivara o se avivara el temor de que la crisis de los años setenta, si no era corregida, podría arrastrar la recién estrenada democracia.

La preocupación era tan profunda que las tentaciones de un populismo social de izquierdas quedaron pronto neutralizadas o en camino de neutralizarse. Una tentación límite, para poner el extremo más radical, era la de que «el mejor patrón era el patrón colgado», tal como podía leerse en inscripciones de nuestros barrios industriales en las grandes capitales, pero pronto quedó desvanecida. El recuerdo histórico más que las reflexiones técnicas fue lo que posibilitó que el populismo fuera abandonado. El papel de los dirigentes al explicarlo y al explicarse fue crucial hasta reconducir hacia el realismo unas presiones absolutamente comprensibles después de tantos años de contención. Carrillo fue quien más hizo.

Además, había un factor que el examen de estadística y gráficos hace evidente, que había

acelerado este populismo en los años centrales de la década. El hecho de que antes de 1977 hubiera una cierta dictadura política y que antes de 1975 existiera sin ningún matiz, no quiere decir absolutamente nada acerca de que existiera una autoridad con fuerza para actuar con decisión sobre problemas difíciles. Se trataba, casi desde los inicios de la década, de una dictadura donde su catalizador personal pasaba ya por períodos indudables de debilitamiento físico. Ello produce unas consecuencias absolutamente atípicas: continúa siendo una dictadura en lo estrictamente político, que realiza actos de extremada dureza —ejecuciones, detenciones, prohibiciones matizados por la ampliación de «espacios de libertad»— mientras que es una «dictablanda», mucho más blanda que una democracia, en temas económicos o sociales.

Se pone así de relieve que la falta de libertad impide que existan los cauces democráticos a través de los cuales se reflexiona, se madura y se adoptan decisiones económicas que imponen rigor a una situación adversa, lo que supone, a corto plazo, sacrificios en términos de renta corriente y de participación en el excedente. La combinación de dictadura política y de «dictablanda» económica fue la que actuó

en un período que podríamos situar entre 1972 y 1977. La falta de adopción de severas medidas de repercusión interior del aumento del precio del petróleo constituye un ejemplo significativo. Que esta falta de valentía se justificara con que se trataba de un aumento transitorio, demuestra hasta qué punto nos encontrábamos en el «vientre blando», en lo económico de una dictadura. La falta de adopción de medidas en el precio de la energía significó la aparición de efectos duraderos: fuimos el único país en el área de Europa Occidental, que en la década siguiente aumentó, en términos reales por unidad de producto, el consumo energético. Efectos duraderos de la falta de adopción de una medida coyuntural.

Otro ejemplo significativo es el resultado salarial de las negociaciones colectivas. Con unos sindicatos organizados, sobre todo Comisiones Obreras, y al mismo tiempo clandestinos, enfrentados con una patronal desorganizada por encuadrada en el sindicalismo vertical, los aumentos de salarios se realizaban a partir del aumento de la inflación pasada y continuamente en alza, al que se adherían unos puntos de productividad. Ello supuso poner en marcha un elemento autosostenido de inflación. En ello influyó un elemento, con harta frecuen-

cia, olvidado: no existió patronal libre y organizada hasta 1978. Los empresarios, si no se habían sentido cómodos en la Organización Sindical en los últimos años, tampoco se habían sentido incómodos hasta el punto de montar estructuras patronales libres. Incluso ahora (diciembre de 1995) la patronal es durísima en las manifestaciones políticas públicas y seguirá siendo blanda en las negociaciones con los sindicatos.

«Reacción» patronal y blandura

Es momento de subrayar algunas cosas. La primera es insistir en que la falta de organización libre empresarial, ni daba la fuerza concreta ni la legitimación moral para imponer unos resultados salariales congruentes con algún tipo de equilibrio. Precisamente uno de los resultados no deseados, pero ciertos, de los Acuerdos de La Moncloa fue el que se formara la Confederación Española de Organizaciones Empresariales. La consigna fundacional y de movilización fue la de «Reaccionemos» mucho más dirigida a batallar contra los Acuerdos de La Moncloa que a frenar los salarios. Carlos Ferrer Salat, en mayor medida, tanto por su peso como por su entidad, y Agustín Rodríguez

Sahagún forjaron la CEOE en el enfrentamiento con los Acuerdos de La Moncloa por considerarlos demasiado socialdemócratas a causa de la mala conciencia de los miembros de la UCD provenientes del franquismo. Más concretamente, del franquismo social, gironiano o solisiano que a cambio de la falta de libertad daban compensaciones sociales más allá del marco de las exigencias del mercado.

El tercer elemento que ahora queremos subrayar es que la espiral de aumentos salariales y aumento de precios se da en plena discusión teórica y empírica de la «stangflation». En una primera aproximación, diremos que se trataba de la tesis según la cual la inflación se presentaba y era compatible con una situación de estancamiento económico. Una fase distinta a la que se había dado entre 1945 y 1970 donde unas ciertas dosis de aumentos de precios excitaban y cebaban el aumento de la producción y del empleo. El mayor éxito económico político de Milton Friedman fue prever la aparición de la «stangflation» y por lo tanto el final del keynesianismo postbélico que, al estilo de David Hume, había creído en la existencia de unos grados de «inflación beneficiosa». Causas internas en la evolución del sistema de mercado habían cegado las posibilidades de

continuar por esta vía de «crecimiento sin dolor».

Este debate se había dado en el campo teórico. La teoría que hasta entonces había explicado la situación 1945-1970 es la muy difundida curva de Phillips, que aseguraba que unos aumentos salariales o unos aumentos de los precios se correspondían con una disminución del paro. La curva descendiente marcaba un intercambio o un ir y venir entre inflación y paro, lo que hacía preferible en una visión post-keynesiana una cierta inflación a un cierto paro. Si éste último aumentaba en algún momento determinado, una política expansiva de la demanda haría que aún a costa de unos puntos o de unas décimas de inflación se podría contrarrestar.

Esta curva descendiente «a lo Phillips» se convertía en una recta vertical a largo plazo según Friedman, puesto que los agentes económicos a base de un aprendizaje dilatado anticiparían, y por lo tanto contrarrestarían hasta anularla, la «ilusión inflacionista». Según esta formulación, el paro sería indiferente a largo plazo por las anticipadas reacciones a una política inflacionista de expansión de la demanda. Fueron estos años en los que el extremado

Robert Lucas, antiguo trotskysta, a partir de la teoría de las anticipaciones racionales de Muth, aseguró que la recta vertical se presentaría no a largo plazo, sino a corto plazo, con lo que eliminaba cualquier vigencia al postkeynesianismo y radicalizaba a Friedman.

Esta discusión teórica nos permite fijar nuestra interpretación en uno de los puntos fundamentales para entender el trasfondo económico de la transición política: en los años inmediatamente anteriores a las elecciones de junio de 1977 y a la constitución de las Cortes democráticas: lo previsto por Lucas no se produjo y la duda estriba en saber si hubieran tenido razón los postkeynesianos o Friedman. En palabras más simples: la espiral salarios-precios no había afectado más allá del ciclo económico general al crecimiento y al empleo. Entendemos como crecimiento español aquel que ha descontado el promedio europeo. Otra cosa es que tarde o temprano teníamos que arreglar las cuentas.

Nuestra sincronización, en términos de crecimiento con nuestro entorno europeo, no había quedado alterada. Es decir, que aún no se había presentado al pago las facturas políticas débiles y permisivas en dos temas, tan impor-

tantes como es el precio —irreal— de la energía y el aumento —inflacionista— de los salarios. O el de la —consentidora— política monetaria.

La transición económica de 1959

Esta permisividad sin efectos a corto plazo, o a medio plazo incluso, permaneció en el período que va entre noviembre de 1975 y octubre de 1977. Estamos así dibujando lo que podríamos denominar los costes económicos de la transición económica. Costes que continuarán aplicándose a los años posteriores a los Acuerdos de La Moncloa. Costes que no existieron durante la expansión económica posterior a julio de 1959 por la existencia de una dictadura más ampliamente fuerte en un período de liberalización económica. Una dictadura que por sí misma, y por la doctrina Kolvenbach, nos había impedido nuestra participación inmediata o mediata en el proceso iniciado en Roma en 1957. En esta complejidad es donde hay que situar que la transición política de 1977 completó (como demuestra la posibilidad de pedir con seriedad la integración en la CEE) la transición económica, pero no contradice que ésta se inició irreversiblemente en 1959. Un inicio

de transición económica que dio unos frutos que permitieron afrontar los difíciles setenta en condiciones mejores. Dediquemos una línea a explicarlo.

El sistema de mercado altamente intervenido que nació de la guerra civil no encontró limitaciones o grilletes insalvables hasta 1959 a través del agotamiento de las reservas en divisas. No había llegado aún el turismo que hubiera significado una dilación. La demanda de financiación internacional para salvar la sequía de dólares se tuvo que compensar con la apertura del sistema. El Plan de Estabilización de 1959 se convirtió en realidad en un Plan de Liberalización. Lo importante es que la economía española, tan cerrada, respondió al segundo componente de su nombre, con un alto dinamismo que contrastó con la visión lúgubre de la «España negra». Unos desde la moderación política sustentaban una falta de confianza en la disponibilidad de recursos naturales y humanos, mientras que otros desde la oposición y el radicalismo optaron por pensar que sin prerequisites, como el de la reforma agraria, no se podía crecer. Pero se creció. La economía española, ante la apertura de 1959, respondió positivamente y, años después, con el Acuerdo Preferencial, volvió a reaccionar con vigor.

Si en 1959 los españoles tenían el 59% del nivel de vida de la comunidad europea cuando eran 12 miembros, en 1970 se habían recuperado más de 15 puntos (74,7%) y en 1975 más de 20 (81,9%). Esto significó: liberalización económica con éxito y aumento del nivel de vida. Además existió la espita, que no ha tenido, sino algo de lo contrario, la España democrática, de la emigración sustancial a Europa. En todo ello, hay un elemento decisivo para entender las bases económicas de la transición política por poco que se piense con Castilla del Pino que «la economía es el subconsciente de la sociedad». Si volvemos nuevamente la vista hacia delante, veremos que en la transición política se inicia una pérdida relativa de desarrollo nada despreciable y que, con frecuencia, no es valorada en toda su intensidad. Parece como si los costes económicos de la transición económica no existieran y que los Acuerdos de La Moncloa hubieran constituido un éxito de tal magnitud que los hubieran subsumido en su totalidad. Las cifras no corroboran esta benéfica interpretación. Benéfica y exagerada, pese a ser quien firma uno de los que más intervino, si se hace caso a Francisco Fernández Ordóñez, y que hace un positivo balance global de dichos Acuerdos. A las cifras me remito: el 81,9% de 1975 era ya solamente un 74,2%

en 1980 y un 72,5% en 1985. Solamente en la primavera de ese año se empieza a comprobar nuevamente que nuestros pistones trabajan más rápido, pese a lo cual hasta estas fechas de 1995 no nos hemos acercado nuevamente al 82% de 1975. Veinte años entre medio contemplan la transición política, obligada básicamente por haber tenido una dictadura, como un coste cierto en el nivel de vida.

Evaluemos lo acontecido en términos de ritmo de crecimiento de la producción. Si comparamos el crecimiento económico español y el comunitario europeo llegaremos a las siguientes conclusiones:

1. En los períodos de mayor crecimiento España ha crecido más que la Europa Comunitaria, lo que permite explicar que en algo más de treinta años hayamos atrapado más de un 20% de nivel de vida. La inversa también se produjo: en los menos años que crecen poco, nosotros crecemos menos.
2. Que hay solamente dos excepciones y que precisamente afectan a la transición política:
 - En el período 1975-1978, la economía europea que había caído más que la espa-

ñaola se recupera con una aceleración que contra la primera conclusión que acabamos de establecer, no es capaz de seguir nuestra economía. Una leve anomalía o falta de sincronización.

- En el período 1978-1980 la economía europea crece mientras que la nuestra se va convirtiendo en una senda inane. Es la gran y única anomalía en 35 años. Es la «nítida sincronía», en el decir de José Juan Ruiz, del trienio 1978-1980.

El coste económico de la transición política

Del período de apertura de la economía española desde 1959 tenemos dos fases negativas que hay que resaltar. La segunda es peor que la primera. La primera es que por única vez en el período 1959-1995, no crecemos bastante más entre 1975 y 1978, cuando Europa crece, lo que no rompe la sintonía de ambos ciclos económicos. En cambio, en la segunda, lo registrado es mucho más importante: es el único subperíodo, 1978-1980, en que hay una asincronía total: mientras Europa crece a un ritmo cercano al 4%, nosotros vamos desde el

2% a unas ligeras cifras negativas. La campaña europea mira hacia arriba y la nuestra hacia abajo.

Explicar lo acontecido en los años 1978-1980 es explicar un fenómeno cuantitativo mayor y una asincronía excepcional y única, sobre todo si consideramos como una hipótesis verosímil que la sintonía entre el ciclo español y el ciclo europeo aumenta a medida que nos desplazamos desde 1959 hasta 1995. En la explicación de la asincronía de 1978-1980 pueden estar latentes tres elementos como mínimo.

1. El pago de la factura de la etapa de debilidad económica de la dictadura y de la que hemos explicado dos claves: la no repercusión del gran aumento del precio del petróleo, y el aumento de los salarios. Deberíamos añadir otros como la política monetaria. Pagos que pueden y tienen por su coste un período duro de asimilación.
2. Defectos de los Acuerdos de La Moncloa con vacíos notorios que están reflejados en el prólogo y en contenido del principal sujeto de investigación fabricado hasta ahora. Me refiero a los Fundamentos económicos de la transición política económica de los

Acuerdos de La Moncloa de Joan Trullen i Thomas (Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1993). Defectos y vacíos que suman menos que sus virtudes y aciertos.

3. Una política de control monetario, independientemente causada, silenciosamente vivido por el Banco de España, que causa una contracción excesiva de nuestra economía y que es una de las causas de la «nítida asincronía», del período 1978-1980.

La manufactura de estas páginas se piensa que tiene la justificación de completar las interpretaciones y la transición política de las que han desaparecido prácticamente los elementos económicos como el desarrollo y su extensión a la inmensa mayoría de la ciudadanía. Además, una compleja segunda justificación: la transición política tuvo costes económicos notorios por tener que pagar las facturas de la «dictablanda económica» de 1973 a 1977, insuficiencias de los Acuerdos de la Moncloa, bloqueos y rechazos de los «dinerotenientes» y desconfianzas e insuficiencias del Banco de España. Sobre el coste de la factura aplazada y sobre las limitaciones de los Acuerdos de la Moncloa me remito al libro de Trullen, por lo que me voy a centrar en plantear (sólo en plan-

tear) por qué la política monetaria tuvo translaciones muy contrarias al gradualismo. Realizar una aproximación al peso relativo que tienen los tres grupos de causas no está a mi alcance aunque la «factura pendiente» es la primera, la evolución monetaria es la segunda y la última de las imperfecciones de los Acuerdos. Así me lo parece.

Recordemos de entrada una obviedad: la evolución de las disponibilidades líquidas no depende solamente del Banco de España, sino de su actuación en continuada interacción con las entidades financieras y el público. Recordemos asimismo que lo «público» en lo que afecta al volumen del total de depósitos está mucho más representado por las empresas que por las economías familiares y que las entidades financieras que son las Cajas de Ahorro tuvieron una estabilidad mucho mayor que los bancos, por lo que fueron éstos los auténticos actores. Tenemos, pues, tres actores en la interacción monetaria: Banco de España, Banca y empresas.

Añadamos que sobre estos aspectos hay muy poco tratado que no sea por el propio Banco de España que, por su monopolio condicional, puesto que es la única fuente, lo que a su

vez dificulta que se pueda trabajar sobre estas cuestiones de una manera suficiente. Uno de sus economistas ha escrito: «Curiosamente, sobre el control monetario en España se han elaborado múltiples hojas de coyuntura y opiniones sobre su instrumentación en un momento concreto y se echan en falta páginas escritas con una mayor distancia y enfoque crítico frente a las posturas del Banco de España». Justa afirmación y mucho más precisa aún si nos referimos al control monetario establecido en los Acuerdos de La Moncloa (Francisco Javier Aríztegui, «La política monetaria: un período crucial» en García Delgado, José Luis (director): *Economía española de la transición y la democracia 1973-1986*, CIS, Madrid, 1990, 340).

Preguntémonos primero qué hizo el Banco de España en orden al control monetario de la inflación en el período 1970-1977. El juicio posterior del propio Banco es adverso: «indecisión», «insatisfactorio», «letargo», y totalmente atribuida la responsabilidad política al Gobierno y a las circunstancias políticas.

Sin embargo, este juicio contrasta con la «total autonomía» que tuvo para montar durante estos mismos años el instrumental para esta-

blecer el control monetario «porque se gestó sin que se observaran reacciones de rechazo entre los potenciales perjudicados: dirigentes del tardofranquismo y élites financieras» (Aríztegui, 308). Tenían «total autonomía» como lo demuestra además el hecho de que montaron un instrumental no habitual en los países occidentales con excepción de Alemania. Mas una «total autonomía», es decir una «independencia» que no ejercieron, ni en parte, para aminorar la financiación del proceso inflacionario del período, tal como reconoce el propio Banco en sus Informes de 1977 y 1978. A esta causa I se le debe añadir la II consistente en que no se practicó más que en cantidades descriptibles con el instrumental controlador que sí se montó.

El objetivo monetario de los Acuerdos de La Moncloa, un 17% de crecimiento de las disponibilidades líquidas medidas en M3 con una banda de fluctuación arriba y abajo del 2,5%, cuando funcionó de una manera brusca. En general avanzamos a partir del verano de 1977 y durante todo el 1978, como mínimo, las inestabilidades de las disponibilidades líquidas fueron muy superiores, por una interacción de factores, a las que hubo en los años anteriores. El primer descontrol a la baja fue en los últimos

meses de 1977 donde su crecimiento fue del 16,5%, porcentaje que hay que comparar con un deflactor del PIB que no bajaba del 26%. El carácter restrictivo fue, pues, un auténtico hachazo del orden del -10%. Reducción que tuvo el acompañamiento de una evolución del tipo de interés interbancario que, a finales de año, sobrepasó el 20%, lo que fue el preludeo, después de un bache, de llegar al 25% a finales de 1978. Precisemos que en agosto de 1978 se alcanzó el 40% y en algunos días el 55%. Recordemos que los períodos muy cortos no son muy significativos pero explosiones de este tenor pueden dejar a la economía sin circulación monetaria. Volviendo a las disponibilidades líquidas precisemos, que ante un deflactor de un 26%, aumentaron en algún mes un 3,7%, con lo que el diferencial negativo fue pavoroso. La evolución demasiado restrictiva, voluntaria o pasivamente, de las disponibilidades líquidas en el último trimestre de 1977 y segunda mitad de 1978 con un excesivo repecho intermedio tenía que tener repercusiones sobre el tipo de interés.

Lo primero que hay que subrayar es que la decisión de buscar una senda del 17% en el crecimiento de las disponibilidades líquidas se tomó en el mes de julio «pero el Banco [de Es-

pañía] no empezó a tener en cuenta estos nuevos objetivos hasta el mes de septiembre» (*Informe anual 1977*, 214). Por lo tanto es un objetivo adoptado en su cuantía sin que se hubiese tomado el acuerdo —ni estar previsto— que la masa salarial subiese en un 22% en 1978 contra el 27% registrado en 1977. Objetivo previo y del que no se informó a los negociadores de los Acuerdos de La Moncloa durante la segunda semana de octubre. Si se adoptó el 17% antes del freno salarial es posible preguntarse si con el 22% salarial de techo no se hubiera podido, para ser acompasado, en una economía con empresas en estado frágil, aminorar el control monetario restrictivo. Insistimos en que, además «la suave desaceleración del crecimiento de las disponibilidades líquidas en los meses finales de 1977 se vio frustrado, asistiéndose, en su lugar, a un cambio importante y bastante brusco en el ritmo medio de crecimiento de esta magnitud» (*Informe anual 1977*, 196).

«El elemento más anómalo de 1977 fue la fortísima aceleración del crecimiento del efectivo en manos del público» (*Informe anual 1977*, 197). Por público, recordemos, se entiende empresas y otros tipos de «dinerotenientes». Las causas de estos crecimientos desordena-

dos y que aplicaban inestabilidad (116,5% en julio, 47,3% en septiembre, 44,6% en diciembre, 35,1% en enero de 1978, 45,9% en marzo y 32,8% en abril) son, según el Banco de España, (III) una reacción desfavorable ante los resultados de las elecciones (por el éxito de Alianza Popular), (IV) el levantamiento del secreto bancario por razones fiscales y (V) la inclusión de los depósitos bancarios en el nuevo impuesto sobre el patrimonio (*Informe anual 1977*, 197). Sin embargo, no le parece a la autoridad monetaria, dado el monto de la retirada de depósitos en el mes de enero de 1978 con una retirada intermensual «sin precedente alguno» del 54,5%, que se pueda prolongar la interpretación del motivo del fraude fiscal, ni introducir el de la evasión de capitales. Ante esto debemos mantener que por parte de los «dinerotenedores» hubo un rechazo ante los leves resultados de su opción derechista y, consecuentemente, de la reforma fiscal. Una explicación, en el mismo orden, de la comentada actitud de la plataforma «Reaccionemos» para la fundación de la CEOE. El informe del Banco pese a dar aquellas tres causas, no las estima suficientemente explicativas por lo que plantea una posibilidad de volverlo a estudiar en el futuro y con tono pesimista defiende que «parece preferible dejar sin explicación un fenó-

meno que, con más perspectiva, quizá se aclare en el futuro» (*Informe anual 1977*, 197-198). En 1979, añadirá la causa (VI) de la huelga bancaria de las primeras semanas junto con el disgusto mantenido (VII) ante los resultados de las elecciones legislativas (*Informe anual 1978*, julio 1979, 215-216).

Tal como ya hemos señalado, el control de la expansión monetaria se adoptó antes de los Acuerdos de La Moncloa y el Banco de España no pensó que las importantes medidas adoptadas, sobretudo en el campo de la política de rentas, le obligaba al más mínimo retoque: «la actuación del Banco de España en el mes de octubre (de 1977) se planeó y desarrolló como una mera continuación del curso emprendido en el mes de septiembre» y acordado en julio (*Informe anual 1977*, 215). Mas «la conducta del sistema bancario (no el de las Cajas) se modificó entre tanto profundamente, de modo que se inició aquí un importante proceso de reajuste que iba a condicionar toda la evolución posterior». Tenemos, pues, según la visión, interrumpida y salteada, del Banco de España ante la causa (VIII) de la adaptación de medidas relativamente drásticas de contención de la banca en cuanto al crecimiento de sus activos netos en parte por la presión gubernamental (*Informe*

anual 1977, 215). Efectivamente, puede venir en parte condicionada porque el Banco de España en el tercer trimestre de 1977 radicalizó (IX) su intervención «de forma muy rápida e intensa» (*Informe anual 1977*, 218). El impacto tan dinámico del «efectivo en manos del público», pero en una variable en definitiva relativamente pequeña, quedaba así reforzada.

Las causas entresacadas de los Informes del Banco de España que pueden explicar la restricción bancaria excesiva con unas auténticas explosiones —adjetivación del entorno del propio Banco de los tipos de interés— pueden ordenarse en:

1. Reacción desfavorable ante los resultados de las elecciones por parte de los «dinero-tenientes» que dura un año y medio (III y VII) y ante la reforma fiscal (IV y V).
2. Restricción excesiva de créditos por parte de la banca (VIII).
3. Actuación del Banco de España no utilizando parte de la autonomía total, que demostró para otros fines (I), aplicando la instrumentación por primera vez (II) y exceso de una restricción monetaria inalterada (IX).

4. Reacción de atesoramiento por la huelga bancaria.

Peor hubiera sido que la continuidad de la financiación hubiera asegurado la permanencia de la inflación. Sin embargo lo cierto es, como se plantea lúcidamente en media frase el propio Banco de España: «que esos ajustes financieros fueran posibles sin inducir en la producción o en la demanda final es algo que parece improbable» (*Informe anual 1977*, 196). Razón suficiente para colocar el control monetario, en su forma concreta de utilizarlo, en una de las explicaciones sustanciales de la «anomalía» de nuestro crecimiento en el período 1978-1980, donde más perdimos en relación con Europa. El pago de la factura por otras medidas no adoptadas entre 1973 y 1978, sobretudo, así como algunas debilidades de los Acuerdos de La Moncloa, explican el resto. Las dictaduras se cobran un precio incluso cuando se mueren.

Tria, 24-2000

Fundació Rafael Campalans
Maig de 2000

La Tercera Via Econòmica
Ernest Lluch

L'aparició de l'anomenada «tercera via» ha causat una certa sensació i fins i tot ha tingut una influència important en les darreres eleccions realitzades en els diferents països que componen la Unió Europea. Mai l'esquerra havia tingut un pes polític i electoral com el que té actualment. D'una manera senzilla es pot explicar amb el fet que, en dotze dels quinze països, qui ocupa el govern és l'esquerra sola o compartint amb el centre. Tony Blair va tenir durant un cert temps l'exclusiva ideològica d'aquest canvi en el qual el socialisme apareixia unit amb dosis més o menys importants de liberalisme. Un document recentment aprovat per la Internacional Socialista a París o els ressons de la reunió de responsables polítics progressistes a Florència, amb William Jefferson Clinton inclòs, han estat passos posteriors.

Des del socialisme espanyol, aquesta onada

de renovació ideològica no hauria d'haver sorprès tant ja que hi ha frases encunyades ja fa temps entre nosaltres que mostraven la mateixa orientació. El «soy socialista a fuer de liberal» d'Indalecio Prieto o «la libertad para ser libres» de Fernando de los Ríos s'han tornat tan repetitives com oblidades. En altres països també existien antecedents importants en aquesta direcció, entre els quals destacaríem el justament famós *Socialismo liberale* de Carlo Roselli que fou traduït fa ja molts anys amb un pròleg del teòric anarcosindicalista Diego Abad de Santillán per a ser reeditat fa poc amb un de Norberto Bobbio o la tradició socialista escandinava. El mateix Serra i Moret és un altre precedent. Els precedents, naturalment no eliminen la novetat ni, sobretot, el fort arrelament electoral de la «tercera via» o moviments similars. Diem moviments similars ja que el socialisme francès no s'ha identificat amb aquest procés, però és ben evident que la seva línia ideològica ha perdut anteriors elements estatalistes i intervencionistes d'una manera substancial.

Des de la pàtria dels economistes s'ha constatat com les definicions ideològiques de John M. Keynes han acabat per ser considerablement acceptades. Em refereixo al seu lema «llibertat

política, eficiència econòmica i justícia social» o bé a la seva autoconsideració com un «lib-lab» que ja sintetitzava el liberalisme i el labo-risme. No obstant el que ha engrandit la figura de Keynes és que en els «trenta anys gloriosos» que varen existir a partir de 1945 i en els quals ell va influir de gran manera, les taxes de creixement foren molt superiors als «vint anys neoliberals» que van seguir. Encara que no tot sigui un debat merament teòric, també existí, sobretot en la confrontació amb les dures proves que sempre obliguen a passar la tossuda realitat. Per tant és impossible, encara que poc habitual, referir-se al que conté la «tercera via» en termes econòmics sense referir-se a les confrontacions hagudes en el camp de la teoria econòmica així com en el de la política econòmica. L'objecte d'aquest treball és precisament el de subratllar aquests substrats en les discussions en curs i establir algunes bases econòmiques de la «tercera via». Vegem-ne alguns d'ells.

El primer és el que es refereix a la política monetària i als fins que han de cobrir els bancs centrals. Sobre aquest punt radicà un dels debats més importants en les darreres eleccions presidencials americanes entre Bob Dole i Bill Clinton. Mentre que el primer desitjava que el

Sistema de la Reserva Federal fos revisat per aproximar-se al model alemany tenint com a única responsabilitat l'estabilitat dels preus o simplement que els preus no augmentessin, el segon mantenia el criteri del fet que es mantingués la responsabilitat no només en relació als preus sinó també amb el creixement econòmic. El combat es dirimí en favor d'aquesta segona posició, mentre que el Banc Central Europeu es decantava vers la tradició alemanya. Per això, Paul Krugman en el seu darrer llibre, *El teóric accidental* (1999), es permet la ironia d'afirmar, amb tota raó, que, contra el que es pensa, els europeus tenen una institució monetària menys progressista que la nord-americana. Des d'aquesta perspectiva té sentit la frase de Felipe González del fet que vol un Banc Central Europeu que funcioni com el Sistema de la Reserva Federal. La decadència de l'euro i la impossibilitat d'enganxar la política monetària amb la política econòmica juntament amb la taxa de creixement substancialment més baixa, són factors que abonen emprendre uns mecanismes monetaris amb major amplitud. Aquí tindríem una clara diferència entre els neoliberals i els altres.

Una alternativa als punts de vista neoliberals ha provingut d'una personalitat altament con-

servadora i amb arrelament en el Partit Republicà, Alan Greenspan, que amb la seva actuació i amb les seves idees s'ha allunyat de posicions ortodoxes. Podem concretar aquesta evolució a partir de dues frases. La primera és la de l'«exuberància irracional dels mercats» que subratlla amb molta eficàcia que el punt d'equilibri no tendeix a trobar-se espontàniament i que, fins i tot, es pot estar allunyant d'ell durant molt de temps. Per a un neoliberal, aquesta possibilitat no es produeix més que rarament. Per a Greenspan no es tracta només d'una discussió teòrica, sinó que en més d'una ocasió ha elevat el tipus d'interès per desplaçar capitals del mercat d'una borsa supervalorada i no autocorregible vers el mercat del diner. Un tipus d'intervenció que escandalitza els neoliberals i que s'allunya de les normes estables del monetarisme de Friedman. Per sota del raonament de Greenspan hi ha la utilització d'un concepte encunyat pel Premi Nobel de 1981, James Tobin, segons el qual cal comparar el valor de les empreses segons la seva cotització en borsa amb el cost de reposició del capital instal·lat en aquestes empreses. Quan el coeficient és clarament superior a 1 és que existeix «exuberància irracional» i si és d'un 1,6, com ho ha estat durant els darrers anys, la inestabilitat potencial és molt alta i un possible enfonsa-

ment, un perill cert. No en va quedar el record del «crash» de la borsa de Nova York de 1987. Recordem que davant d'aquest enfonsament, Greenspan tenia dues opcions, davant de la paràlisi d'idees de l'Administració Republicana: la primera era la de no intervenir esperant que els mercats trobessin la seva autoregulació i la segona la de fer una intervenció a la Keynes encebant l'oferta monetària. Davant del silenci dels neoliberalers, optà per la segona i contra la previsió neoliberal del fet que la «il·lusió monetària» no produiria cap efecte posterior, les cotitzacions es recuperaren i el temor d'una crisi, que en percentatge era superior a la de 1929, s'evaporà. Keynes, després de la seva travessa del desert durant l'era Reagan i Bush, havia ressuscitat. Els economistes keynesians de divers pelatge respiraren.

No en va el keynesianisme a finals dels anys setanta havia rebut un dur correctiu en mans de l'intel·ligent Milton Friedman. Recordem que el keynesianisme aplicat havia basat una bona part de l'èxit dels «trenta anys gloriosos» en la teòrica corba de Phillips. Segons la corba d'aquest economista neozelandès, basada en una experiència estadística molt allargada en el temps, per reduir l'atur era útil aplicar una política una mica alegre de salaris. En aquest

estira i arronsa, naturalment, es presentaven importants dificultats, ja que es podien produir importants reduccions de l'atur, però amb taxes d'inflació preocupants, per la qual cosa calia cercar una zona mitjana sobre la qual basar polítiques eficaces. Friedman va prevenir, abans que succeís, que aquesta corba deixaria d'existir, si més no per uns anys, quan el personal aprengué la lliçó dels augments inflacionistes i que, en descomptar-los a la vida pràctica, eliminés tot el seu impacte sobre l'atur. D'aquesta manera, a mig i a llarg termini, diversos graus d'inflació eren compatibles amb una mateixa taxa natural d'atur. El millor per a Friedman fou que, al cap de poc temps, aparegué l'estancament econòmic amb inflació. Al seu adversari Paul A. Samuelson només li quedà el mèrit de batejar el fenomen «stagflation». Els «nous macroeconomistes clàssics» donaren un pas cap endavant en afirmar, amb la seva teoria de les «expectatives o anticipacions racionals», que la ineficàcia d'utilitzar els salaris o una mica d'inflació per reduir l'atur era també ineficaç a curt termini. La corba descendent de Phillips s'havia convertit en una recta perpendicular on l'eix de les abscisses representava els salaris o la inflació i el de les ordenades, l'atur. És aquí on ha tornat a aparèixer, sorprenentment pels seus orígens ideològics,

Alan Greenspan en afirmar que, segons la seva experiència, existeixen «enfonsaments inesperats» en els judicis que realitzen els anomenats agents econòmics sobre el futur.

No ens detindrem en les diverses alternatives en què s'ha mogut el debat sobre la pretesa relació entre inflació i atur, però és just subratllar que es perllongà durant bastants anys, amb la qual cosa es negava l'eficàcia d'un instrument fonamental per a una política de tarannà keynesià. El darrer acte de debat tingué lloc l'any 1996 i ha suposat no només una innovació teòrica sinó que la presidència nord-americana fes seves les conclusions de la teoria sobre la baixa inflació defensada per Akerlof, Dickens i Perry. Segons aquesta teoria la reducció de la inflació quan és alta, augmenta l'atur en molt petites dosis, per la qual cosa és recomanable mantenir taxes baixes d'inflació, que beneficien els càlculs sobre el futur, ja que els costos en número d'aturats és molt reduït. No obstant, quan amb un nivell determinat de productivitat es vol continuar reduint més i més la inflació, a l'estil alemany, els costos en termes d'ocupació de treball són molt elevats perquè, com resumia *The Wall Street Journal*, «una mica d'inflació engreixa l'economia». Aquesta teoria, encapçalada per un economista tan re-

novador com Akerlof, mostrava el seu rebuig vers les posicions europees de Maastricht i del Banc Central Europeu, amb la qual cosa, les ironies de Krugman i un mínim relax monetari de Greenspan trobaven acomodament teòric. Aquest és el segon punt que volíem destacar de Greenspan encara que hagi estat imprescindible fer un rodeig.

Fins aquí hem intentat treure la visió de la «tercera via» del llenguatge estrictament polític i ideològic per centrar-lo en termes econòmics operatius. Val la pena recordar que l'actual governador del Banc d'Espanya ha de ser considerat com un bon responsable del fet que en un pròleg a un recent llibre sobre política monetària que ha editat la seva institució s'hagin assumit aquestes tesis que el monetarisme ortodox rebutja de ple. Ara el Banc d'Espanya no té poder però sí veu i vot al Banc Central Europeu. Aquells que tinguin un cert nivell de cultura filosòfica recordaran els antics escrits de David Hume sobre la «inflació beneficosa».

Passem ara al camp d'un dels debats que han anat separant la tradició econòmica liberal de la keynesiana. Per a la primera, els desajustaments dels mercats es corregeixen a tra-

vés d'uns preus que són absolutament flexibles o molt flexibles, mentre que per als segons, els preus, amb freqüència, són bastant rígids amb la qual cosa els ajustaments es donen a través de les quantitats. Un exemple tret de la realitat econòmica del país més influent va tenir també aquí un paper crucial. Penso en la important crisi que en el mercat de l'habitatge va haver-hi a Massachusetts. Durant bastant temps va haver-hi molts papers blancs en els balcons de molts habitatges sense que els seus preus baixessin molt més enllà del cinc per cent, i solament aparegueren compradors quan la demanda global augmentà per raons externes al mercat i pogué comprar habitatges a uns preus quasi intactes. Un increment de la demanda que vingué molt ajudat per una intervenció tan discrecional com és l'augment de l'oferta monetària. La recuperació keynesiana es donava, per tant, en el terreny de la política econòmica però tenia també el seu recolzament teòric. Recordem, si més no, tres aportacions dels economistes postkeynesians d'aquesta època. La primera és la dels «costos de menú» o de canviar els preus que, quan hi ha hagut una gran campanya publicitària, són realment molt alts. La segona és que l'esglaonament de la fixació de preus i salaris fa que aquests s'ajustin amb lentitud, i la tercera és que el

sistema de mercat implica errades en la coordinació que poden donar pas a rescissions econòmiques.

Unes teories que neguen la bondat automàtica dels mercats i obren la porta de la necessitat de polítiques governamentals discrecionals. Actituds que van contra la vigència absoluta de les quatre regles de joc que havia establert el pensament econòmic neoliberal que va des de Friedman a Prescott passant per Lucas: taxa anual estable de l'augment de la massa monetària, taxa de despesa i transferència governamentals que canvien al llarg del cicle, taxa de fiscalitat fixa amb pressupost equilibrat i que els acords privats erronis no provocaran cap acció governamental.

La teoria dels cicles econòmics reals ha estat fins ara la màxima expressió neoliberal afirmant que cap cicle s'explica per raons econòmiques internes sinó per raons externes, com innovacions tecnològiques, catàstrofes o bé cicles polítics autònoms. Davant de qualsevol desgràcia econòmica, doncs, l'únic que cal fer és no reaccionar, ja que fins i tot el monetarisme friedmanita és inútil. Una teoria que, al marge del seu valor científic, xoca amb la impaciència dels electorats quan han arribat depressions

econòmiques i han vist els responsables públics creuar-se de braços. Una teoria passiva difícilment comprensible pel mecanisme democràtic.

Un aspecte crucial en el debat en curs és la mida de la despesa pública. La posició neoliberal tendeix a expressar-se en termes tan contundents que semblen preferir que sigui el menor possible i proper al zero. En aquest debat, la posició contradictòria que va aparèixer fundada en bases més segures fou la de David Aschauer, segons la qual la productivitat i els beneficis privats depenen de les inversions en infraestructures i, en particular, en comunicacions de tot tipus. L'increment de la productivitat només en un 1 per cent en els «vint anys neoliberals» podia ser atribuït a una despesa pública insuficient. D'aquí el canvi experimentat per Clinton en el terreny de la pràctica i per Jacques Delors en el de les propostes desgraciadament abandonades. El Llibre Blanc de Delors contenia molt de bo i Clinton ho ha portat a terme. Recordem que en els plans inversors en infraestructures de Josep Borrell es feia esment explícit de les teories d'aquest economista monetari nord-americà. No es discutia, per tant, que els neoliberals no tinguessin raons a favor seu, però sí que s'afirmava que ca-

lia que l'estat tingués nous músculs en alguns camps concrets.

Una discussió semblant és la que s'ha deduït de les aportacions de Robert Lucas sobre la importància decisiva de l'ensenyament en el desenvolupament econòmic. Contra la voluntat d'aquest trotskista i keynesià reconvertit en neoliberal pur, de les seves interessants posicions s'ha deduït que la despesa pública és imprescindible en el camp de l'ensenyament, ja que en ell no floreixen les taxes de benefici privades en tota la seva esplendor. Els més complexos economistes evolucionistes de tipus lamarkià han insistit en aquesta mateixa línia encara que donant més valor a l'aprenentatge i a la investigació aplicada. No obstant, totes elles són explicacions que abonen la necessitat d'una major despesa en ensenyament. Són teories que han donat recolzament a la insistència repetitiva per tres vegades en la paraula educació que mostrà Tony Blair en la seva última i espectacular campanya. Insistència que reproduí Pasqual Maragall, més a prop. Actualment, existeixen fenòmens en el camp de la investigació i de la indústria privada que van en el mateix sentit. Penso en els intents de la indústria farmacèutica nord-americana de traspassar la investigació bàsica que fins ara por-

tava a terme el govern federal, per tenir uns costos creixents i inassumibles per a qui no tingui capacitat de recaptació obligatòria. Insisteixo, en aquest, com en altres camps no estem davant d'una desqualificació global de les posicions neoliberalis a favor de la disminució del pes de l'estat, sinó d'una defensa, amb evidència empírica, del caràcter imprescindible de la despesa pública en alguns sectors centrals i de futur.

S'ha afirmat que l'única llei en economia que pot rebre aquest nom és la plantejada per Arthur Okun sobre el fet que una reducció de l'atur provoca un augment de la producció. La intenció d'aquest economista és no mirar les coses com habitualment es fa: establir quines taxes de creixement de la producció asseguruen un creixement de l'ocupació. Diguem de passada que la teoria pretesament progressista del fet que en les actuals circumstàncies l'augment de la producció redueix l'ocupació no té cap evidència empírica. No obstant, el que vol posar de relleu Okun és que si es tenen recursos desaprovechats, és necessari moure política perquè deixin d'estar-ho. Segons les seves estimacions, una reducció de l'atur en un 1 per cent, arbitrat pels mètodes que sigui, origina un augment d'un 3 per cent de la producció. Aquest

és el número que s'ha comprovat absolutament cert tant per als Estats Units com per a algun país occidental. L'única estimació realitzada per a Espanya (no publicada encara) per l'economista Riera Prunera demostra que aquesta llei també és vàlida entre nosaltres encara que amb una, desgraciadament, menor eficàcia. No és paradoxal que el mateix Okun fos mestre del citat Akerlof. Ja que ens hem referit al cas espanyol, hem de dir que és de lamentar que aquestes teories econòmiques rellevants hagin influït molt poc a Espanya i que, en canvi, s'hagin rebut principalment els ressos de Minnessota o de l'equilibri general de pissarra. Quina pena!

El mateix Okun és qui establí una corba que lligava l'eficàcia econòmica amb l'equitat o amb la igualtat. Posicions que foren desenvolupades en un famós «dossier» de *The Economist* on es demostrava que una major igualtat en els països condueix cap a un major nivell de creixement. En aquest context és impossible no fer esment dels avenços aconseguits en aquests camps per Amartya Sen, amb la seva teoria que on hi ha llibertat de premsa, no hi ha onades famèliques, i Albert O. Hirschman. Unes posicions que per ser més conegudes, hi passaré més de puntetes.

No obstant, volia fer esment de les quatre conclusions que es varen deduir d'una trobada entre els citats Paul Volcker, Edmond Malinvaud i Hans Tietmayer al voltant de les quatre causes del creixement econòmic. La primera és l'existència de la democràcia que suposa major seguretat i lentitud jurídiques i que condueix cap a una major igualtat. A continuació, destacaven una quantitat menor d'errors en política econòmica que podríem conduir a l'anomenat «consens de Washington». El consens de Washington l'ha resumit M.A. Fernández Ordóñez en quatre punts: estabilitat macroeconòmica, competència interna i externa, despesa pública sobretot en educació i infraestructures i, per últim, que els anteriors punts s'apliquin simultàniament. Diguem que el «consens de Washington» s'originà a partir de l'experiència del Banc Mundial, molt positivament canviat en els darrers temps a Iberoamèrica i que ha estat assumit per molts economistes amb independència de la seva adscripció ideològica. És per això que el seu màxim formulador, John Williamson, ha dit que més que un problema d'economistes de dretes, de centre o d'esquerra es tracta d'un denominador que agrupa els «economistes seriosos». Una afirmació que és compatible amb el fet que existeixin diferències en les maneres d'interpretar

aquests quatre punts o altres deu establerts pel propi Williamson. Unes diferències que ens porten a afirmar que el citat consens és més segur a l'hora d'establir què és el que no cal fer, que el que concretament cal fer.

Encara que abans hem dit que passaríem de puntetes sobre temes econòmics que confronten amb altres disciplines em sembla oportú portar aquí el record de les posicions teòriques de dos economistes de centre-esquerra, Tiobor Scitovskay i Nicholas Kaldor. Tots dos economistes intentaven moure's de l'immobilisme al qual conduïa el criteri de l'òptim de Pareto, segons el qual només hi ha millora social si la millora del benestar d'una persona no actua en detriment de la disminució de la resta. Pràcticament hi haurà pocs casos en aquest sentit. El criteri plantejat per la citada parella d'economistes és la possibilitat que aquells que han millorat de posició puguin traspasar una part del seu benefici cap als perdedors, a manera de compensació. Això obre una mica la possibilitat de l'aplicació del criteri de Pareto encara que d'una manera no molt àmplia.

Si el trio Volcker-Malinvaud-Tietmayer havi- en afirmat la bondat de la democràcia i d'un marc determinat de política econòmica, també

varen insistir en la conveniència d'augmentar la llibertat del comerç internacional o regional. Una declaració que sobretot pot tenir gran eficàcia quan en una possible crisi aparegui la incorrecta reacció de tancar-se cada economia en si mateixa, autàrquicament, per eliminar les seqüeles adverses. Hi ha un acord molt ampli en què l'augment del comerç internacional ocasiona creixements de la producció en cadascun dels estats. La quarta i última causa és la de les innovacions tecnològiques que sembla que, finalment, han tornat i en la qual, com hem vist, el sector públic hi té un paper, encara que el del privat sigui innegable. Després d'uns anys de sequera innovadora sembla que estem davant d'uns aires més favorables. El centre-esquerrà Al Gore vol fer d'aquestes posicions la palanca que li assegurí una urgent recuperació electoral.

Hem intentat en aquest treball descriure dos tipus de problemes diferents. El primer és el plantejat per un conjunt de teories, polítiques i institucionals econòmiques que s'han anat forjant en els darrers anys en contrast i confrontació amb el pensament econòmic neoliberal presentat en ocasions com a pensament únic. Un conjunt de posicions que poden explicar el que la una mica vaporosa «tercera via» significa en

el pla estrictament econòmic. En segon lloc, s'han volgut inserir aquestes posicions en el marc d'un cert però ampli consens en el camp de la política econòmica, així com de les causes del fet que existeixi creixement econòmic en el futur. Causes que permeten tenir una visió optimista. No ens ha semblat que sigui aquí el lloc d'analitzar problemes d'àmbit internacional com és la proposta del ja citat Tobin d'una imposició sobre el moviment de capitals o bé les posicions, una mica discrepant, de Larry Summers i John Stiglitz al voltant de la reforma del Banc Mundial fundat per un comunista nord-americà i pel mateix Keynes. Cal tornar a insistir en què aquesta tradició, que podríem determinar postkeynesiana, ha evolucionat en el seu interior i s'ha dirigit cap a la microeconomia, però no ha estat autista en relació amb els econòmicament neoliberals, sinó que ha absorbit elements propugnats per aquests adversaris. L'èxit de la «tercera via» provindrà de si sap articular i aplicar aquestes noves visions econòmiques sortint d'un cert estat gasós i descoordinat.

La present edició
de l'obra *Ernest Lluch i la*
Fundació Rafael Campalans
s'acabà d'imprimir
el dia 18 de desembre de 2000
a Romanyà-Valls
Capellades (Anoia)

